ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ ЯК ОБ'ЄКТ ОПОДАТКУВАННЯ: ЗАКОНОДАВЧІ ПРОГАЛИНИ ТА КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В УКРАЇНІ[1]

МАЛЕТОВА Ольга Сергіївна - завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Сумського державного університету, доктор юридичних наук, доцент

ORCID: 0000-0002-2288-1393

МИРГОРОД Валерія Валеріївна - доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету, доктор юридичних наук, доцент

ORCID: 0000-0002-3302-221X

УДК 336.226:343.35:004.738.5(477)

DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.40

Стаття присвячена комплексному аналізу проблематики правового регулювання віртуальних активів як об'єкта оподаткування в Україні. Досліджено сучасний стан нормативно-правового забезпечення обігу віртуальних активів, зокрема у контексті Закону України «Про віртуальні активи», який, попри його прогресивність, не містить положень щодо оподаткування операцій з віртуальними активами та не може бути повноцінно реалізований без внесення відповідних змін до Податкового кодексу України. Проведено порівняльний аналіз двох законопроєктів (№10225 та №10225-1), спрямованих на врегулювання питання оподаткування віртуальних активів, виявлено їхні спільні та відмінні риси. Встановлено, що Альтернативний законопроєкт пропонує більш ліберальний підхід з нижчими ставками оподаткування, тоді як Основний передбачає жорсткіший режим регулювання. Виявлено парадоксальну ситуацію, коли публічні службовці зобов'язані декларувати віртуальні активи відповідно до антикорупційного законодавства, проте механізм їх оподаткування відсутній, що створює суттєві корупційні ризики. Проаналізовано потенційні наслідки такої законодавчої прогалини, зокрема можливість легалізації неправомірно отриманих доходів через декларування їх як віртуальних активів без подальшого оподаткування. Висвітлено питання політичної волі щодо врегулювання оподаткування віртуальних активів, зокрема враховуючи інтереси окремих впливових осіб, які володіють значними обсягами криптовалют і не зацікавлені в їх оподаткуванні. Акцентовано увагу на технічній складності розробки ефективних механізмів оподаткування віртуальних активів, що зумовлено їхньою цифровою природою, високою волатильністю та функціонуванням поза традиційними фінансовими системами. Проаналізовано міжнародний досвід оподаткування віртуальних активів у США, ЄС та Японії, який засвідчує різні підходи, але спільну тенденцію до їх інтеграції в податкові системи. Підкреслено необхідність адаптації українського законодавства до рекомендацій FATF та міжнародних стандартів у контексті євроінтеграції та співпраці з фінансовими інституціями. Запропоновано комплексний підхід: внесення змін до Податкового кодексу, створення системи моніторингу криптотранзакцій, гармонізацію законодавства та посилення взаємодії антикорупційних і податкових органів.

Ключові слова: віртуальні активи, криптовалюта, оподаткування, е-декларування, корупційні ризики, законодавчі прогалини.

Постановка проблеми

Розвиток цифрової економіки та поширення віртуальних активів створюють нові виклики для фінансових систем держав у

[1] Робота виконана в рамках проєктів «Корупція в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови: оптимальна модель протидії» (номер державної реєстрації 0124U000556) та «Засади діяльності правоохоронних органів у сфері контролю за системою залучення і використання МТД: глобалізаційний вимір» (номер державної реєстрації 0124U000635).

всьому світі. Віртуальні активи, включаючи криптовалюти та токени, стали невід'ємною частиною глобального фінансового ландшафту, що вимагає відповідного регулювання з боку державних інституцій. Особливої актуальності набуває питання оподаткування таких активів, оскільки вони представляють значну економічну цінність, але часто залишаються поза межами традиційних податкових систем.

В Україні, попри прийняття Закону «Про віртуальні активи» у 2022 році, залишається суттєва прогалина в законодавстві щодо оподаткування операцій з віртуальними активами. Ця ситуація створює не лише дисбаланс у податковій системі, але й формує передумови для корупційних ризиків, особливо у сфері публічної служби, де декларування віртуальних активів є обов'язковим, проте їх оподаткування залишається неврегульованим.

Мета статті полягає у комплексному аналізі проблематики віртуальних активів як об'єкта оподаткування в Україні, виявленні законодавчих прогалин, що створюють корупційні ризики, та обґрунтуванні необхідності впровадження ефективних механізмів оподаткування віртуальних активів.

Стан дослідження проблематики

Дослідження проблематики віртуальних активів як об'єкта оподаткування має міждисциплінарний характер і поєднує юридичний та економічний аспекти. У правовій площині науковці (О. Бугай, М. Бехало, В. Костюченко, Є. Смичок, А. Кудь) зосереджуються на визначенні правової природи віртуальних активів, питаннях їх законодавчого регулювання та інтеграції в систему цивільних прав. В економічному вимірі увага приділяється фіскальним механізмам, впливу на економічну безпеку та ризикам для фінансової системи, що розкрито в працях Л. Воронової, М. Кучерявенка, Д. Гетманцева, Р. Ханіна, Т. Тарангул. Водночас бракує комплексних досліджень, які б поєднували правовий і економічний аналіз у контексті корупційних ризиків, зокрема щодо декларування та оподаткування активів публічних службовців, що й визначає актуальність подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу

Ключовим нормативно-правовим актом у сфері регулювання віртуальних активів в Україні є Закон «Про віртуальні активи», прийнятий Верховною Радою України 17 лютого 2022 року [1]. Цей законодавчий акт вперше на державному рівні визначив правовий статус віртуальних активів та врегулював відносини, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів в Україні.

Згідно з цим законом, віртуальним активом є нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [1]. Закон передбачає класифікацію віртуальних активів на забезпечені (пов'язані з певним активом) та незабезпечені, а також встановлює правові засади для діяльності постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів.

Однак, попри прогресивність самого факту прийняття такого закону, він не містить положень щодо оподаткування операцій з віртуальними активами. Закон набуде чинності лише після внесення відповідних змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами, що створює парадоксальну ситуацію: правовий статус віртуальних активів визначено, але механізми їх оподаткування відсутні.

Як зазначає О. Бугай «у Податковому кодексі України відсутні нормативні приписи спеціального характеру щодо механізму оподаткування операцій з віртуальними активами, тобто контролюючі та судові органи не в змозі визначати податково-правові наслідки від здійснення таких операцій» [2, с. 145].

На сьогодні у Верховній Раді зареєстровано два законопроєкти про легалізацію віртуальних активів в Україні – №10225 від 7 листопада 2023 року, який підготовлений Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) (далі – Осно-

вний законопроєкт), та №10225-1 від 17 листопада 2023 року, над яким працювало Мінцифри (далі – Альтернативний законопроєкт) [3].

Обидва законопроєкти щодо оподаткування віртуальних активів визнають їх цифровими речами, але пропонують різну класифікацію: Основний — на токени електронних грошей, з прив'язкою до активів, з індивідуальними ознаками та інші; Альтернативний – на електронні, пов'язані з активами, службові й некласифіковані, окремо виділяючи майнінг. Щодо податку на прибуток підходи подібні, однак Альтернативний чіткіше визначає витрати та дозволяє обмін на товари. Для ПДФО він передбачає пільгові ставки (5% і 9%) проти 18% у Основному, який також вводить податкових агентів. З ПДВ обидва звільняють більшість операцій, але різняться у підходах до токенів. Загалом обидва прагнуть гармонізувати оподаткування з інвестиційними активами, проте Альтернативний виглядає більш прозорим і гнучким, а Основний — жорсткішим і менш деталізованим [3].

Особливої уваги заслуговує декларування віртуальних активів особами, уповноваженими на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування. Закон України «Про запобігання корупції» зобов'язує їх декларувати такі активи (власні та членів сім'ї), що підтверджується роз'ясненнями НАЗК, яке прямо вказує на необхідність відображення криптовалют у деклараціях [4]. Як зазначає М. Бехало, декларування є важливою складовою запобігання корупції [5]. Водночас існує суперечність: держава вимагає декларування, але не забезпечує механізмів оподаткування. Це створює ризики легалізації неправомірних доходів. За даними ГО «Антикорупційний монітор» (2022), у деклараціях чиновників задекларовано криптовалют на 1,7 млрд грн без сплати податків [6], що підриває принципи справедливості та балансу податкової системи [7, с. 29].

Відсутність механізмів оподаткування віртуальних активів створює низку корупційних ризиків, серед яких можна виділити наступні

FATF зауважує, що неврегульованість криптовалютного ринку та відсутність механізмів оподаткування створюють ризики відмивання коштів і фінансування теро-

Легалізація корупційних доходів	Декларування віртуальних активів без їх оподаткування може стати способом легітимізації доходів, отриманих корупційним шляхом. Схема може бути наступною: неправомірно отримані кошти конвертуються у криптовалюту, яка потім декларується як "інвестиція" або "заощадження", без необхідності пояснювати джерело надходження цих коштів.
Уникнення оподаткування	Відсутність оподаткування віртуальних активів створює можливість для публічних службовців та інших громадян конвертувати свої доходи у криптовалюту з метою уникнення сплати податків.
Маніпуляції з вартістю віртуальних активів	Волатильність криптовалютного ринку та відсутність єдиних стандартів оцінки вартості віртуальних активів створюють можливості для маніпуляцій з їх декларованою вартістю.
Приховування реальних бенефіціарів	Анонімність, притаманна багатьом криптовалютам, дозволяє приховувати реальних власників активів за допомогою різноманітних схем з використанням підставних осіб або множинних криптовалютних гаманців.

Рис. 1 Наслідки корупційних ризиків відсутності механізмів оподаткування віртуальних активів

Розроблено авторами.

ризму [8]. В Україні затягування із впровадженням оподаткування віртуальних активів має технічний і політичний характер. По-перше, частина політичної еліти володіє значними обсягами криптовалют і не зацікавлена в їх оподаткуванні: у 2021–2022 рр. чиновники задекларували мільйонні суми у біткоінах [6]. По-друге, технічна складність регулювання пов'язана з необхідністю класифікації активів, оцінки їхньої вартості та інтеграції в податкову систему з урахуванням міжнародних стандартів. По-третє, відсутність єдиних міжнародних підходів ускладнює гармонізацію: у різних країнах криптовалюта може розглядатися і як платіжний засіб, і як інвестиційний актив, що по-різному впливає на оподаткування [9, с. 337]. Нарешті, у воєнних умовах пріоритет віддається іншим сферам, однак втрати бюджету від неврегульованого ринку оцінюються у 3 млрд грн щороку [10].

Для розробки ефективної системи оподаткування віртуальних активів в Україні доцільно звернутися до міжнародного досвіду у цій сфері. У багатьох країнах вже впроваджено механізми оподаткування операцій з криптовалютами та іншими віртуальними активами. Наприклад, у США операції з криптовалютами розглядаються як операції з майном, і доходи від них оподатковуються відповідно до загальних правил оподаткування капітальних активів. Податкова служба США (IRS) розробила детальні рекомендації щодо оподаткування різних видів операцій з криптовалютами, включаючи майнінг, стейкінг, обмін на фіатні валюти тощо [11]. У країнах Європейського Союзу підходи до оподаткування віртуальних активів різняться, але загальною тенденцією є включення операцій з криптовалютами до існуючих систем оподаткування доходів та прибутків. Так, у Німеччині прибуток від продажу криптовалют, придбаних для інвестицій, оподатковується за ставкою від 14% до 45%, залежно від загального річного доходу платника податків [12]. Японія, яка є одним із піонерів у регулюванні криптовалютного ринку, класифікує криптовалюти як «майно-подібні цінності» і оподатковує прибуток від їх продажу за ставкою від 15% до 55%, залежно від суми прибутку [13]. Досвід цих та інших країн демонструє, що ефективне оподаткування віртуальних активів є можливим і може бути інтегроване до існуючих податкових систем без суттєвих технічних перешкод.

Для вирішення проблеми оподаткування віртуальних активів в Україні необхідний комплексний підхід. Він має включати внесення змін до Податкового кодексу для визначення порядку оподаткування таких операцій (ставки, база, адміністрування) та створення системи моніторингу транзакцій у співпраці з біржами й іншими постачальниками послуг. Важливо узгодити національне законодавство з рекомендаціями FATF та міжнародними стандартами, адже їх виконання є неформальною умовою співпраці з МВФ і Світовим банком та вимогою євроінтеграції України. Необхідна також інституційна взаємодія – зокрема обмін інформацією між НАЗК і ДПС щодо задекларованих активів – та інформування громадян про нові правила оподаткування.

Висновки

Аналіз правового регулювання віртуальних активів в Україні виявив критичну прогалину в їх оподаткуванні, що створює фіскальні та корупційні ризики. Парадокс обов'язкового декларування без оподаткування для публічних службовців підриває податкову справедливість і потенційно легалізує корупційні доходи. Затягування впровадження податкових механізмів може мати політичний характер через лобіювання зацікавлених осіб. Вирішення проблеми потребує комплексного підходу: змін до Податкового кодексу, системи моніторингу криптотранзакцій, гармонізації з міжнародними стандартами та координації між антикорупційними й податковими органами. Ефективне оподаткування віртуальних активів збільшить бюджетні надходження та мінімізує корупційні ризики, що відповідає євроінтеграційним прагненням України та вимогам міжнародних партнерів.

Література

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20

SUMMARY

This article presents a comprehensive analysis of the legal regulation of virtual assets as objects of taxation in Ukraine. The research examines the current state of regulatory framework governing virtual assets circulation, particularly in the context of the Law of Ukraine "On Virtual Assets," which, despite its progressive nature, lacks provisions regarding the taxation of virtual asset operations and cannot be fully implemented without appropriate amendments to the Tax Code of Ukraine. A comparative analysis of two draft laws (No. 10225 and No. 10225-1) aimed at regulating the taxation of virtual assets reveals their similarities and differences. The research establishes that the Alternative draft law proposes a more liberal approach with lower tax rates, whereas the Primary draft law envisions a stricter regulatory regime. The study identifies a paradoxical situation where public officials are obligated to declare virtual assets in accordance with anti-corruption legislation, yet the mechanism for taxing these assets is absent, creating significant corruption risks. The article analyses the potential consequences of this legislative gap, particularly the possibility of legitimizing illicitly obtained income by declaring it as virtual assets without subsequent taxation. The research highlights issues concerning political will to regulate virtual asset taxation, especially considering the interests of certain influential individuals who possess substantial cryptocurrency holdings and are disinclined toward their taxation. The article emphasizes the technical complexity of developing effective taxation mechanisms for virtual assets, attributable to their digital nature, high volatility, and operation outside traditional financial systems. The international experience of taxation of virtual assets in the United States, the EU and Japan has been analysed, revealing different approaches but a common trend towards their integration into tax systems. The need to adapt Ukrainian legislation to FATF recommendations and international standards in the context of European integration and cooperation with financial institutions has been emphasised. A comprehensive approach is proposed: amending the Tax Code, creating a system for monitoring crypto transactions, harmonising legislation, and strengthening cooperation between anti-corruption and tax authorities.

Keywords: virtual assets, cryptocurrency, taxation, e-declaration, corruption risks, legislative gaps.

2. Бугай О. Оподаткування віртуальних активів в Україні та світі. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 145–151

3. Оджиковський В., Утіралова К., Чопик І. Віртуальні активи: старе по-новому. *Юридична газета онлайн*. 2024. № 1 (799). URL : https://surl.li/ozaqpq

4. Повні перевірки декларацій: приховати активи в криптовалюті або штучно їх збільшити не вийде. *Національне агентство з питань запобігання корупції : вебсайт*. URL : https://surl.lt/ccqzry

5. Бехало М. Декларування криптовалюти: відповідальність за декларування недостовірної інформації. *Юридична газета : вебсайт*. URL : https://surl.li/mkxbci

6. 46 351 біткоін задекларували посадовці. *Опендатабот : вебсайт*. URL : https://opendatabot.ua/analytics/bitcoin-2021

7. Фельдгольц М. Реалізація принципу справедливості в податковій системі України. *Ринок цінних паперів України*. 2008. № 7/8. С. 25–30.

8. FATF. Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers: Updated Guidance, October 2021. URL: https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Guidance-rba-virtual-assets-2021.html

9. Товкун Л. В., Жук О. І. Правові аспекти оподаткування доходів від операцій із віртуальними активами: міжнародний досвід і його реалізація в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 336–339. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/78

10. Бюджет втратив 3 млрд грн податків від діяльності криптобірж – БЕБ. *LIGA360 : вебсайт*. URL : https://surl.li/vndpro

11. Understanding crypto taxes. *Coinbase : website*. URL : https://www.coinbase.com/ru/learn/crypto-basics/understanding-crypto-taxes

12. Tax Liability on Crypto Profits in Germany. *Shlun And Elseven : website*. URL : https://se-legal.de/tax-lawyers-germany/tax-liability-on-crypto-profits/?lang=en

13. Crypto Taxes In Japan- Ultimate Tax Guide. *Koin : website*. URL : https://surl.lu/qorbql